

HZ. İBRÂHİM'LE İLGİLİ BAZI RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yard.Doç.Dr.Ali Osman ATEŞ

İslâm inancına göre Peygamberlerin bazı sıfatları vardır ve bunların ilki "Sıdk" (doğruluk) tur. Buna göre, Peygamberler din ve dünyaya ait hiçbir işlerinde yalan söylemezler. Peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin yalan söylediği çevresindeki insanlar tarafından tesbit edildiğinde, o kimsenin, Allâh'tan geldiğini söylediği hususlara güvenmeme durumu ortaya çıkar.

İslam'ın Peygamberler hakkındaki görüşü bu olmasına rağmen, bazı İslâmî kaynaklarda yer alan rivayetlerde Hz. İbrâhim'in yalan söylediğinden bahsedilmektedir. Ebu Hureyre'nin (ra) Peygamberimizden (sav) naklettiği bu rivâyetlerden birine göre, Rasûlullâh (sav) şöyle buyurmuştur:

"Peygamber İbrâhim (as) şu üçü müstesnâ asla yalan söylememiştir. Bu yalanlardan ikisi Allâh'ın zâtı ve rızâsı içindir. Birisi putperestlere 'Ben hastayım' demesidir. Öbürü de: 'Belki bu işi, putların şu büyüğü yapmıştır' demesidir. Birisi de karısı Sâre hakkında söylediğidir. Buna göre Hz. İbrâhim, yanında Sâre olduğu halde zâlim bir hükümdarın ülkesine geldi. Sâre insanların en güzeliydi. Hz. İbrâhim karısı Sâre'ye:

-Şu zâlim hükümdar senin benim karım olduğunu bilirse, seni benim elimden alır. Eğer senin hakkında soru soracak olursa, kendinin benim kızkardeşim olduğunu haber ver. Muhakkak ki sen benim İslâm dininde kız kardeşimsin. Yeryüzünde benden ve senden başka bir müslümanın

mevcut olduğunu da sanmıyorum, dedi. İbrâhim (as) o zalim hükümdârın toprağına girdiğinde o zalimin adamlarından birisi Sâre'yi gördü ve hükümdâra giderek ona:

-Senin arazine, senden başka hiç kimseye layık olmayacak bir kadın geldi, diye haber verdi. Zâlim hükümdar da Sâre'nin getirilmesi için adamlarını gönderdi ve Sâre getirildi. Bunun üzerine İbrâhim (as) kalkıp namaza durdu. Sâre yanına girdiğinde, zâlim hükümdar elini ona uzatmaktan kendini alamadı. Bunun üzerine eli şiddetle tutuldu. Sâre'ye: -Elimin salıverilmesi için Allâh'a duâ et, sana bir zarar vermeyeceğim, dedi. Sâre de duâ etti. (Eli açılan) zâlim hükümdâr yeniden saldırdı. Bu sefer eli birincisinden daha şiddetli bir şekilde tutuldu. Bunun üzerine zâlim hükümdar Sâre'ye yine ilk defakine benzer sözler söyledi. Sâre yine duâ etti. Eli bırakılınca (zalim) yine saldırıya geçti. Bu defa zâlimin eli ilk iki tutuluştan daha şiddetli bir şekilde tutuldu. Bunu gören zâlim hükümdâr Sâre'ye:

-Elimin salıverilmesi için Allâh'a duâ et. Allâh şâhid olsun, sana asla bir zarar yapmayacağım diye yemin etti. Sâre de tekrar duâ etti. Ve zâlimin eli serbest bırakıldı. Bundan sonra hükümdâr Sâre'yi getiren kimseyi çağırıp ona:

-Sen bana insan değil bir şeytân getirmişsin. Bu kadını benim arâzimden çıkar ve kendisine Hacer'i ver, dedi. Bundan sonra Sâre yürüyerek Hz. İbrâhim'in yanına döndü. İbrâhim (as) Sâre'yi görünce ona doğru yöneldi ve kendisine:

-Durumun nasıl? diye sordu. Sâre de:

-Hayırdır, Allâh fâcirin elini menetti ve bana da bir hizmetçi verdi, dedi." 1

Buhârî'nin kaydettiği diğer bir rivâyette ise olay biraz daha farklı şekilde anlatılmaktadır. Yine Ebû Hureyre'nin (ra) Peygamberimizden (sav) naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"İbrâhim (as) bir defasında karısı Sâre ile birlikte hicret ederek bir şehre gelmişti. Orada meliklerden bir melik, yahut cebbârlardan bir zâlim hüküm sürüyordu. Bu zalim hükümdâra:

-İbrâhim en güzel kadınlardan birisiyle şehre girdi, diye haber verildi. Melik:

-Ey İbrâhim yanındaki kadın neyindir? diye haber yolladı. İbrâhim de:

-Kızkardeşimdir, diye cevap verdi. Daha sonra İbrâhim Sâre'nin yanına geldi ve:

-Sakin sözümü yalanlama, ben bunlara seni kızkardeşimdir dedim. Allâha yemin ederim ki yeryüzünde benden ve senden başka imân eden hiç bir kişi yoktur, dedi. Bundan sonra İbrâhim, Sâre'yi Melik'e gönderdi. Sâre Melik'in yanına varınca, Melik Sâre'ye saldırdı. Sâre de hemen abdest alıp namaza durdu.

-Ya Râb, ben Sana ve Senin Peygamberine imân ettiysem ve ben kadınlığımı kocamdan başkasına karşı ebedi olarak koruduysam, bana şu kâfiri musallat etme! diye duâ etti. Bunun üzerine zâlimin derhal nefesi tutuldu, horlamaya hatta ayağı ile yere vurup debelenmeğe başladı. Ebû Hureyre devamla şöyle dedi: Sâre:

-Allâhım! Eğer bu zâlim ölürse, bunu bu kadın öldürdü denilir, dedi. Bunun üzerine sar'alı zâlim sar'asından salıverildi. Daha sonra Melik Sâre'ye yine saldırıya geçti. O da derhal abdest alıp namaza durdu. Sonra:

-Allâhım! Ben Sana ve Senin Peygamberine imân ettimse ve ben kadınlık şerefimi kocam müstesnâ olmak üzere herkese karşı korudumsa şu kâfiri bana musallat etme! diye duâ etti. Bunun üzerine derhal kâfirin nefesi tıkanı, horlamaya, hatta ayağı ile yere vurup debelenmeye başladı. Ebû Hureyre dedi ki: Sâre:

-Ya Râb! Bu zâlim ölürse bunu bu kadın öldürdü, denilir, dedi. Bunun üzerine sar'alı Melik sar'asından ikinci yahut üçüncü defa salıverildi. Bundan sonra Melik sarayındaki adamlarına:

-Siz bana insan değil, ancak bir şeytân göndermişsiniz. Bu kadını İbrâhim'e geri gönderiniz. Hacer'i de Sâre'ye veriniz dedi. Bundan sonra Sâre İbrâhim'e (as) geri döndü ve ona (olanları anlatarak)

-Anladın mı, Allâh kâfiri zelîl etti ve bir câriyeyi de bana hizmetçi verdi, dedi." 2

Ancak bu rivâyetler, Turan Dursun gibi islâm'a muhâlif olan bazı kimselere konunun istismar edilmesi için malzeme oluşturmuştur. T.Dursun'un bu rivâyet için "İbrâhim'in korku yüzünden, karısını hükümdâra peşkeş çeker gibi davranması da örnek alınacak şey mi?"

başlığını attığı görülmektedir. 3 T. Dursun konuyla ilgili olarak şunları kaydediyor: "Yukarda sözü geçen 'üç yalan' nedeniyle değinilen hadiste (bkz. Tecrid-i Sarîh Ter. Hadis No: 1380) Muhammed'in söyledikleri çok açık. Tevrât kaynaklı olan bu açıklamaya göre İbrâhim korkusu yüzünden hükümdara karısını kardeşim diye tanıtıyor ve teslim ediyor. (Tevrât'taki yeri için bkz. Tevrât, Tekvin 12/11-20)." 4

T.Dursun'un Buhârî ve Müslim'de yer alıp Ebû Hureyre'den nakledilen mezkûr rivâyetlere dayanarak "Hz. İbrâhim'i korku yüzünden karısını hükümdâra peşkeş çeker gibi davranmakla" itham etmesi adâlet ve insâf ölçülerine sığmayan bir davranıştır. T. Dursun aydınlanma peşinde koştüğünü söylemesine rağmen, ilmî araştırmalardan, objektif değerlendirmelerden uzak bir ideoloji kalemi tarzında yazıp çizmiş, meseleleri aydınlatacağı yerde daha da karartan bir tutum sergilemiştir. Burada da tutumu aynıdır. Keza "... üç yalan nedeniyle değinilen hadiste Muhammed'in söyledikleri çok açık." derken de yüzeysel hareket etmiş, Hz. Peygamber'e ait olduğunda zan ve şüphe bulunan rivâyetleri kesin olarak O'na (sav) isnâd etmiştir. İslâm âlimlerinin âhad haberlerle kesin hüküm sabit olmayacağına, bu tür haberlerin zan ifade ettiğine dair kanaatlerini göz ardı etmiştir. Bundan maksadının İslâm'a saldırmak olduğu açıktır. T.Dursun'un dayandığı, çeşitli islâmî kaynaklarda yer alan bu haberler sadece Ebû Hureyre'den gelmektedir. Bu rivâyetler kendilerini nakleden Buhârî, Müslim gibi âlimlere göre sahîh olmakla birlikte mütevâtir derecesine ulaşamamış âhad haberlerdir, oldukça eski tarihi bir hâdiseden bahsetmektedirler. Sahîh olduklarını kabul etme konusunda İslâm âlimlerinin bir mecburiyeti de yoktur. Bu rivâyetlerin sahîh kabul edilmemesi İslâm'a bir zarar da getirmez. Aslolan İslâm'ın esas prensipleridir. Şu veya bu kaynakta rastlanılan rivâyetler İslâm'ın bu prensiplerine uygunluğu ölçüsünde makbûldür. İslâm'ın ilk iki esası Kur'ân ve Sünnet'tir. Kur'ân ortadadır, Sünnet ise, İslâm âlimleri tarafından ortaya konmuş kriterler içerisinde bu konuda yazılan eserlerde mevcuttur. Bu eserlerin Kur'ân konumunda olması söz konusu değildir. İslâm âlimlerinin zaman içerisinde herhangi bir hadis kitabına itibar etmeleri, o kitabı hiçbir zaman dokunulmaz, tenkîd edilemez, kabul edilmesi mutlaka mecburî bir konuma sokmamıştır. Aslolan İslâmın prensiplerine uygunluktur. Buna uyan rivâyetler kabul görür, görmeyenler

bırakılır. T.Dursun'un herkesçe bilinen duruma girmesi, vaktiyle İslâm'ın bu esprisini kavrayamamış olduğunu gösteriyor. Kendisi islâm'ın emrettiği ilmî araştırma zihniyetini kavrayamamıştır. Müslümanlarca, islâm müelliflerinin eserlerinin Kur'ân gibi hatâdan sâlim olduğunun kabul edildiğini zannederek, buralardaki tüm hata ve yanlışları İslâm'a maletmek gafletine düşmüştür. T.Dursun, bir ilim adamı zihniyetiyle hareket edip bu rivâyetleri değerlendirmeye zahmetine katlanmamıştır. Şayet bunu yapsaydı, bu rivâyetler Tevrât kaynaklıdır, tek râvisi Ebû Hureyre'dir.Hz. Peygamber'e isnâdı doğru değildir der, bu işin içinden çıkardı. Kimse de onu bu konuda suçlamazdı. İlmî bir görüştür der, saygı duyardı. Ama o, bu rivâyetlerin Tevrât kaynaklı olduğunu bildiği halde, iyi niyetli ve objektif bir tarzda hareket etmemiş, bu rivâyetleri Hz. İbrâhim'e, Hz. Peygamber'e, müslümanlara hakaret etmeye vesile saymıştır. Halbuki İslâm inancına göre, ne Peygamberlerin yalan söylediği, ne de bir peygamber'in hanımını bir başkasına peşkeş çekerek, teslim ettiği kabul edilebilir. Böyle şeyler Peygamberler hakkında muhal olan ağır iftiralardır. İslâm'ın bu inancına aykırı olan rivâyetler nerede olursa olsun sahîh kabul edilemez. Nitekim T. Dursun'un delil olarak aldığı bu rivâyetler incelenecek olursa, bunların sahîh kabul edilmesine mani olan birçok husus ortaya çıkar:

1- Bu rivâyetler sadece Ebû Hureyre'den gelmiştir. Âhad haberlerdir, katiyet ifade etmezler.

2- Çeşitli hadis kaynaklarında yer alan bu rivâyetler, Tevrât'ın Tekvin bölümünde bulunan bu konudaki nakillere oldukça benzemektedirler.

Bu durum Tefsirlerde yer alan İsrâiliyât cinsinden haberler gibi bir takım İsrâilî kaynaklı haberlerin hadisler arasına da sızdığını düşündürmektedir. İlk devir İslâm tarihçilerinin ya da kıssacılarının, Hz. İbrâhim hakkındaki bu rivâyetleri Ehl-i Kitâb'dan alarak hadis şeklinde nakletmiş olmaları uzak bir ihtimal değildir. 5

3- Buhârî'nin kaydettiği bu konudaki rivâyetlerden birinin realiteden uzak bir takım unsurları ihtiva ettiği görülmektedir. Buna göre, "Hz. İbrâhim'in hanımı Sâre, zâlim hükümdârın emriyle saraya götürülür. Sâre hükümdârın yanına varınca hükümdâr ona tecâvüz etmek ister. Bunun üzerine Sâre hemen abdest alıp namaza durur. Namaz bitince, "Ya Rab! ben Senin

Peygamberine imân ettimse ve ben kadımlığımı kocamdan başkasına karşı ebediyen muhafaza eyledimse benim üzerime şu kâfiri musallat etme!" diye duâ eder. Bunun üzerine zâlim hükümdârın derhal nefesi boğulup debelenmeye başlar. Sâre de, bu zalimi kendisi öldürdü diyecekler diye korkar ve tekrar duâ eder, hükümdar iyileşir. Ama yine saldırır. Sâre de hemen abdest alır ve namaza durur, sonra yine duâ eder. Bu hal iki veya üç sefer devam eder. Sonra da hükümdâr yakınlarına hitaben bana bir insan değil, bir şeytân getirmişsiniz, diyerek Sâre'yi geri gönderir. Yanına da Hacer'i katar." 6

Rivâyeti değerlendirecek olursak, Sâre hükümdârın sarayına götürülüyor, tecâvüz tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor. Sonra Allâh onu koruyor. Zâlim hükümdar da tecâvüze muvaffak olamadan geri yolluyor. Bu olay, zâlim hükümdârla yapayalnız başbaşa bırakılan Hz. İbrâhim'in hanımının, abdest alıp namaz kılarak duâ etmesi sebebiyle ırz ve nâmusunun Allâh tarafından korunduğunu göstermek için anlatıyor. Sanki Cenâb-ı Hakk'ın zâlim hükümdârın adamlarına ta baştan Sâre'yi çirkin göstermeye kudreti yetmezmiş gibi, Sâre, halvet-i sahiha halinde, tecavüze müsait bir ortamda bırakılıyor. Cenâb-ı Hakkın, Halîl'i Hz. İbrâhim'i bu kadar ağır bir ızdırapla başbaşa bırakacağını insanın gönlü kabul edemiyor. Çünkü insan, Mûsâ (as) ile bindikleri geminin tahtalarını söken Hızır'ın (as) maksadını hatırlıyor. (Kırs. 18. Kehf, 71, 78-79). Ayrıca Sâre'nin de, bir kadın olması sebebiyle psikolojik olarak böyle bir durumda paniğe kapılıp tepki göstermesi, kaçmaya çalışması gerekir. Bunu önlemek için ise zâlim hükümdar tarafından tecâvüz etmeye uygun bir yere kapatılması gerekir. Böyle bir ortamda zâlim tarafından üç kere tecâvüz edilmek maksadıyla kendisine saldırılan Sâre nasıl abdest alıp, namaz kıлып, duâ etme fırsatı bulmuştur? Bunlar için gerekli olan suyu ve zamanı nereden bulmuştur? Namazdayken, ya da abdest alırken duâ ederken zâlim, dinsiz hükümdâr kendisine neden saldırmamıştır? Bütün bunlar bu rivâyetleri realite açısından meşkûk duruma sokmakta, sıhhatinden şüpheye sevketmektedir. Şimdi konumuzla ilgili olarak yukarda kaydettiğimiz her iki rivâyetin isnâdlarını bir şema halinde göstermek istiyoruz:

Hz. Peygamber

Ebû Hureyre (ra)

Muhammed b. Sîrîn
(v.110)

Abdurrahmân b. Hümmüz el-A'rec
(v.117)

Eyyûb b. Keysân es-Sahûyânî
(v.131)

Hîşâm b. Hassân el-Basrî
(v.148)

Ebü'z-Zinâd Abdullah b.Zekvan
(v.130)

Hammâd b. Zeyd
(v. 179)

Cerîr b. Hâzım
(v.170)

Abdülvehhâb b. Abdilmeccid
es-Sekafî (v. 194)

Şuayb b. Hamza Muhammed b. İshâk Verkâ b.Ömer
el-Hımsî (v.162) (V. 151) (v. 160)

Süleymân
b. Harb.
(v. 224)

Muhammed
b.Mahbûb
(v.197)

Muhammed b. el-Müsenna
(v. 252)

Ebu'l-Yeman Sa'îd b. Yahyâ Ali b. Hafs
el-Hakem b. b. Sâlih el-Lah-
Nafi el-Hımsî mi(?) (?)
(v.221)

Buhârî
(Nikah
12)

Buhârî
(Enbiya
8)

Ebü Dâvud
Talak (16)

Buhârî
(Buyû 100,
Hibe 36)

Tirmîzî
(T. Sûre 22)
A.b.Hanbel
(Müsned,
II/403).

EK.1

Görüleceği üzere bu rivâyetleri Hz. Peygamber'den sadece Ebû Hureyre nakletmiştir. Ebû Hureyre'den ise sadece iki kişi, Abdurrahmân b. el-A'rec ile Muhammed b. Sîrîn almışlardır. Buhârî, 7 Tirmizî, 8 Ahmed b. Hanbel'in 9 kaydettiği rivâyet, Abdurrahmân b. el'Arec'den sadece Ebü'z-Zinâd tarafından nakledilerek kendilerine ulaşmıştır. Buhârî, 10 Müslim, 11 Ebû Dâvud 12 tarafından kaydedilen diğer rivâyet ise, Muhammed b. Sîrîn'den sonra Eyyûb es-Sahtiyânî ve Hişâm aracılığıyla kendilerine ulaşmıştır. Bu rivâyetlerde Hadis İlmi açısından ilginç olan taraf, bütün isnâdların, (أخبرني . حدثني . أخبرنا . حدثنا) gibi râvînin hadisi, hocasının bizzat ağzından duyduğunu kesin olarak ifade eden cezim sigalarıyla başlamasına rağmen, sonuna kadar bu şekilde devam etmemesidir. Bu cezim sigaları terkedilerek, müelliflerin bir ya da iki râvî öncesinden itibaren, râvînin naklettiği şeyleri hocasından kesin olarak işittiğini ifade etmeyen (عن) sigası kullanılmaya başlanmıştır. Konumuzla ilgili bu rivâyetleri Ebû Hureyre'den (ra) nakleden Muhammed b. Sîrîn ve Abdurrahmân b. el-A'rec, bunu cezim sigalarıyla ifade etmemişler, (عن) lafzını kullanarak rivayet etmişlerdir. Bunun da, onların bu rivâyetleri Ebu Hureyre'den aldıkları hususunda kesinlik ifade etmediği açıktır. Bu rivâyetler Muhammed b. Sîrîn ve Abdurrahmân b. el-A'rec'den de (عن) lafzıyla, Eyyûb es-Sahtiyânî, Hişâm ve Ebü'z-Zinâd tarafından nakledilmişlerdir. Rivâyetler, Eyyûb es-Sahtiyânî'den Hammâd b.Zeyd ve Cerîr b. Hâzım tarafından yine "Anane" yoluyla nakledilmiştir. Hammâd b. Zeyd'den, Süleyman b. Harb ve Muhammed b. Mahbûb tarafından da (عن) lafzıyla nakledilerek el-Buhârî'ye ulaşan bu rivâyetler, isnâdında en fazla (عن) lafzı kullanılanlardır. Müslim'in rivâyetinde Cerîr b. Hâzım'da, Ebû Dâvud'un rivâyetinde ise Hişâm'dan itibaren (عن) lafzı terkedilerek, cezim sigaları kullanılmıştır. Ebû Hureyre'den Abdurrahmân b. A'rec vasıtasıyla gelen ve yine el-Buhârî, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in nakillerinde yer alan ikinci rivâyet zincirinde ise, "Anane" yoluyla rivâyet Muhammed b. İshâk ve Verkâ'dan itibaren sona ermekte ve cezim sigasıyla nakle dönüşmektedir. Dolayısıyla el-Buhârî'nin Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec vasıtasıyla Ebû Hureyre'den yaptığı bu rivâyet, Muhammed b. Sîrîn yoluyla yine Ebû Hureyre'den yaptığı diğer iki

nakilden daha kuvvetli gözükmektedir. Ancak bu rivâyet de, isnâdında yer alan Ebu'l-Yemân el-Hakem b. Nâfî el-Hımsî (v. 221)'den dolayı problemlili bir durum arz etmektedir. Çünkü Ebu'l-Yemân, kendisinden nakilde bulunduğu Şu'ayb b. Hamza el-Hımsî'nin (v. 162) oğlu Bişr b. Şu'ayb tarafından, babasının vefâtından sonra onun kitabını elden almak ve sanki Şu'ayb b. Hamza'dan işitmiş gibi (أَخْبَرَنَا شُعَيْب) şeklinde nakilde bulunmakla suçlanmıştır. ¹³ Bu rivâyetleri Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî de el-Buhârî gibi, Ebü'z-Zinâd, Abdurrahmân b. el-A'rec ve Ebû Hureyre vasıtasıyla almışlardır. Onların isnâdında da aynı el-Buhârî'nin isnâdındaki gibi (عَنْ) lafzı mevcuttur. Bu bakımdan temelde sıhhat açısından aynı konumdadırlar. Diğer rivâyette ise, el-Buhârî ve Müslim Eyyûb es-Sahtiyânî'de, Ebû Dâvud ise onlarla Muhammed b. Sîrîn'de birleşmektedir. Bu isnâdlarda da (عَنْ) lafzı kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Müslim ve Ebu Dâvûd'un rivayetlerinin, cezim sigalarının daha çok kullanılması açısından el-Buhârî'nin naklinden daha güçlü oldukları görülmektedir. Bazı Hadis âlimlerinin "Anane" yoluyla yapılan rivâyetleri zayıf saydıkları malumdur. Bu yolla nakledilen ve "Muanan" hadis olarak adlandırılan bu tür nakillerin sahîh kabul edilmeleri için senedlerinin kopuk olmaması, râvîlerinin adâletli olması, tedlîs ve benzeri illetlerden sâlim olması gerektiği açıktır. Bu durumda, metin açısından problemlili olan çeşitli kaynaklarda yer alan bu rivâyetlerin Ebû Hureyre'ye (ra), Hz. Peygamber'e (sav) ait oluşu kesin bir husus olmamalıdır.

Kaynaklarda mevcut isnâd zincirlerini bir şema halinde arzettiğimiz (bkz. Ek: 1) bu rivâyetlerin râvîleri de, hadis âlimleri tarafından çeşitli değerlendirmelere tabi tutulmuşlardır. Konumuzla ilgili rivâyetlerden el-Buhârî, ¹⁴ Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel ¹⁵ tarafından kaydedilmiş olanı Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec'ten (v. 117) alan Ebü'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân(v. 130) Rebi'a tarafından sika olmamakla suçlanmıştır. Bu sebeble de Abdullah b. Zekvân'dan ilim tahsil eden talebelerin onun yanından ayrıldıkları kaydedilmektedir. ¹⁶ Bu rivâyetin el-Buhârî tarafından kaydedilen isnâdında yer alan Ebu'l-Yemân el-Hakem b. Nâfî el-Hımsî (v. 221) de hadis âlimleri tarafından tenkîd edilmiştir. Ebû Zür'a'ya göre, Ebu'l-Yemân, Şu'ayb'tan bir teki hâriç hadis işitmemiştir.

Şu'ayb'tan yaptığı nakiller "İcâzet" yoluyla alınmıştır. Ebû Dâvud'da, Muhammed b. Avf'tan aynı görüşleri nakletmiştir. Ebu'l-Feth el-Ezdî de, Ebu'l--Yemân'ın Şuayb'tan nakillerinin "Münâvele" yoluyla olduğunu söylemiştir. Zehebî ise, Ebu'l-Yemân'ın Şu'ayb'tan yaptığı nakillerden Sahîhayn'da mevcut olanlarının "İcâzet" yoluyla alınmış olmasının muhtemel olduğunu, kaydetmektedir. Ahmed b. Hanbel, Bişr b. Şuayb b. Ebî Hamza'nın "Babamın vefâtından sonra Ebu'l-Yemân bana gelerek, babamın kitabını aldı ve o saatte (أَخْبَرْنَا شَعِيبَ) demeye başladı, bu nasıl helâl olur?" dediğini nakletmiştir. Ebu'l-Yemân'ın: "Ahmed b. Hanbel, bana bu kitapları Şu'ayb'tan nasıl aldın? diye sordu. Ben de: 'Bazısını ona okudum. Bazısını o bana okudu. Bir kısmının icâzetini bana verdi. Bir kısmı da münâvele yoluyla alınmalıdır' dedim. Sonunda bana 'Hepsi için (أَخْبَرْنَا شَعِيبَ) de' diye tavsiye etti" şeklinde konuştuğu nakledilmektedir. 17 Yine bu rivâyetin Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde mevcut isnâdında bulunan râvîlerden Verkâ b. Ömer, İbn Adî'nin görüşüne göre isnâdlarında hata yaptığı hadisler nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel, Verkâ'nın tashîf yaptığını, el-Buhârî ise, Tefsir'de zayıf olduğunu söylemişlerdir. 18 Aynı rivâyeti Verkâ b. Ömer'den alan Ali b. Hafs el-Medâinî ise hadis âlimleri tarafından tenkîd edilmiştir. Abdurrahmân b. Ebi Hâtim, "Babama Ali b. Hafs'ı sordum. O da: 'Sâlihu'l-Hadîstir. Hadisi yazılır, fakat kendisiyle ihticâc edilmez' dedi" demektedir. 19 Bu rivâyetin Tirmizî'nin Sünen'inde mevcut olanını 20 Ebu'z-Zinâd'dan alan Muhammed b. İshâk b. Yesâr (v. 151) ise bazı hadis âlimleri tarafından yalancılıkla suçlanmıştır. 21 Bu rivâyeti, Muhammed b. İshâk'tan alan Sa'id b. Yahyâ el-Lahmî de cerhedilmiştir. Osmân ed-Dârimî, "O, benim nazarımda yalancılıkla itham edilmiş bir kimsedir" derken, Dârekutnî, onun sika bir kimse olduğu görüşündedir. 22

Bu rivâyetlerin Muhammed b. Sîrîn vasıtasıyla gelenlerinden Müslim'in kaydettiği 23 naklin isnâdında yer alan râvîlerden Cerîr b. Hâzım'ın hâfızasının bozulduğu, ölümünden bir yıl önce ihtilât ettiği kaydedilmektedir. el-Buhârî, Cerîr'in hadis naklinde evhâmlandığını söylemiş, kendisini Katâde'den yaptığı rivâyetlerde zayıf saymış, bu rivâyetlerin münker olduğunu bildirmiştir. Yine el-Buhârî, Cerîr'in

evhâmının sadece Mısır'da işittiklerine mahsus olmadığını zikretmiştir. İbn Mehdî, Cerîr ihtilât etti, çocukları bunu anlayınca onu hadis nakletmekten menettiler. İhtilât ettikten sonra ondan kimse bir şey işitmedi, demiştir. 24 İhtilât ettikten sonra ondan kimsenin hadis almadığının tesbiti çok önem taşımaktadır. Ancak bunun tesbitinin zorluğu da açıktır. Acaba çocukları onun hâfızasının karıştığını ne zaman farkettiler? Onlar farkedinceye kadar ondan hadis alanlar oldu mu? İster istemez bu sorular hatıra gelmektedir. Çünkü ihtilât ettiği halde, yine de kendisinden hadis alınan kimseler mevcuttur. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin h. 154 yılında ihtilât eden el-Mes'ûdî'den h. 157 yılında hadis alması buna örnek olarak verilebilir.²⁵

el-Buhârî'nin Sahîh'inde mevcut iki rivâyetin ²⁶ râvîlerinden olan Hammâd b. Zeyd'in (v. 179) rivâyetinde hata yaptığı ileri sürülmüştür. ²⁷ Halef b. Hişâm el-Bezzâr, onun tedlîs yaptığını imâ etmiştir. ²⁸ Rivâyeti Hammâd b. Zeyd'den alan ve el-Buhârî'nin naklindeki (bkz. Nikâh 12) isnâdda yer alan râvîlerden Süleyman b. Harb'in (v. 224) mânâ ile rivâyet ettiği, naklettiği hadislerin lafızlarını değiştirdiği bildirilmiştir. Ebû Dâvud: "Süleyman b. Harb, bir hadisi nakleder, sonra sanki hadis o şekilde değilmiş gibi yeniden naklederdi" demiştir. ²⁸ Rivâyeti Muhammed b. Sîrîn'den alan râvîlerden (krş. Ebû Dâvud, Talâk 16) Hişâm b. Hassân Ebû Abdillâh el-Basrî (v. 148) de tenkîde uğramıştır. Yahyâ b. Sa'îd, onun Atâ'dan yaptığı nakilleri zayıf saymıştır. Ebû Hatim ise "Hadisi yazılır" demiştir. Zehebî, "Ebû Hâtim bir kimse hakkında 'hadisi yazılır' dediğinde, ona göre mezkur kimsenin hüccet olmadığı anlaşılır" demektedir. ²⁹ Rivâyeti Hişâm b. Hassân'dan alan Abdülvehhâb b. Abdülmecîd es-Sekafî (v. 194) ise zabt yönünden tenkîd edilmiştir. Ebû Dâvud, onun hâfızasının bozulduğunu ve insanların ondan hadis almaktan kaçındığını bildirmiştir. Ukaylî'ye göre, Abdülvehhâb b. Abdülmecîd'in hâfızası ömrünün sonlarına doğru bozulmuştur. İbn Ma'in de onun sonraları ihtilât ettiğini söylemiştir. İbn Sa'd'a göre, zayıf bir kimsedir. Zehebî, hâfızasının bozulması, onun hadisine bir zarar vermez. Çünkü o, hâfızası bozulduktan sonra hadis nakletmemiştir, demektedir. ³⁰ Ancak, onun ihtilât ettikten sonra hadis nakletmediğini kesin olarak tesbit etmenin zorluğu ortadadır. Onun ihtilât etmesi kesin olarak hangi tarihte olmuştur?

Bundan sonra kendisinden hadis alan olmuş mudur? Ya da bu tarihten sonra gerçekten kendisinden hiç kimse hadis almamış mıdır? Elimizdeki rivâyetin metin açısından bazı problemler taşıması, bizleri bunları düşünmeye ve Abdülvehhâb b. Abdilmecîd'in ihtilât ettikten sonra hadis rivâyet etmediği hususundan şüphelenmeye sevk ediyor. Rivâyeti ondan alan Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd'in (v. 252) de aklında bir ârıza meydana geldiği kaydedilmiştir. Nesâî, "Kendisinde bir beis yoktur. Ancak kitabında değişiklik yapardı" demiştir. ³¹ Bu durumda, Muhammed b. Sîrîn ile Ebû Dâvud arasında yer alan üç râvî de zabt yönünden kusurlu gözükmektedir.

Bu rivâyetlerin hepsi Ebû Hureyre'den geldiğine göre, Ebû Hureyrenin (ra) Hz. İbrahim hakkında Tevrât kaynaklı bu rivâyeti, Abdullah b. Selâm, Vehb b. Münebbih gibi Ehl-i Kitâb âlimlerinden işiterek, bir vesileyle kendi sözü olarak nakletmiş olması da mümkündür. Daha sonraları Muhammed b. Sîrîn ve Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec'in, "Ebû Hureyre (RA) bunu Hz. Peygamber'den işitmiş olmalıdır" kanaatine kapılarak, Ebû Hureyre vasıtasıyla Hz. Peygambere (sav) isnâd etmiş olmaları da akla gelmektedir.

4- İslâm inancına göre Peygamberlerin ismet sıfatı vardır ve günâh işlemekten masumdurlar. Yine onların "Sıdk" sıfatı vardır, onlar asla söylememişlerdir. Onların yalan söylediklerine ya da günâh işlediklerine dair rivâyetler merdûddur ve çoğu da Tevrât kaynaklıdır. Peygamberlerin "Sıdk" sıfatını, yalan söylememelerini sadece Peygamberlikle ilgili tebliğ konularına tahsis etmek de isâbetli değildir. Çünkü bu, diğer zamanlarda yalan söyleyebilen kimsenin, tebliğle ilgili konularda da yalan söyleyebileceği düşüncesine kapı açar. Bu açıdan Hz. İbrâhim'in üç yerde yalan söylediğinden bahseden bu rivâyetlerin sahîh kabul edilmemesi en isâbetli yol gözükmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ve Turan Dursun tarafından Hz. İbrâhim'in yalan söylediğine dair iddiaya delil gösterilen âyetler (Bkz. Saffât 89, Enbiyâ 63) de Turan Dursun'un iddiasını desteklememektedir. Çünkü bu âyetlerde Hz. İbrâhim'in yalan söylediğine dair bir husus yoktur. Saffât sûresinde yer alan bu konudaki âyetlere bakalım: Kavmi, Hz. İbrâhim'i bir bayram günü kendileriyle beraber

bayram yerine gitmeye çağırır. "Bunun üzerine Hz.İbrâhim yıldızlara şöyle bir baktı ve 'Ben hastayım' dedi. Ona arkalarını dönüp gittiler." 32

Burada Hz.İbrâhim'in yalan söylediğine dair bir husus yoktur. Âyette böyle bir husus konu edilmiyor. Hz. İbrâhim'in hasta olmadığı halde "Hastayım" dediği Kur'ân'da yer almıyor. Bu durumda Hz. İbrâhim'in hasta olmadığı halde "hastayım" dediği, dolayısıyla yalan söylediği hususu sadece Ebû Hureyre'nin (ra) mezkûr rivâyetine dayanmaktadır. Bazı müfessirlerin bunu alarak âyetle ilgili tefsirlerde nakletmiş olmaları muhtemeldir. 33 Kur'ân-ı Kerîm, Hz. İbrâhim'in "Hastayım" dediğini 34 nakletmektedir. Bir Peygamber "Hastayım" diyorsa ve bunu Kur'ân haber vermişse, o zaman o peygamber gerçekten hastadır ve inanan tüm müslümanlar da bunu kabul etmek zorundadırlar. Burada Hz. Peygamber'in de (sav) çocukluğunda bu tür bayramlara götürüldüğü zaman hastalandığını, bunun Peygamberlerine Allâh'ın (CC) bir koruması olduğunu hatırlamakta yarar vardır. 35 Bu sebeble ilgili âyet bu noktadan da değerlendirilmelidir. Bu tür rivâyetleri Ebû Hureyre'nin (ra) kasden uydurarak Peygamberimize isnâd ettiğini düşünmek de doğru olmasa gerektir. Ebû Hureyre'nin, Müksîrûn'un 1. sırasında yer alan ve hadis kaynaklarımızda en çok hadisi bulunan bir sahâbî olduğu malumdur. Onun rivâyetinin çok oluşundan vaktiyle kötü niyetli bir takım kimselerin yararlanmış olmaları, asılsız bir takım şeyleri ona isnâd etmiş olmaları uzak bir ihtimal değildir. Turan Dursun'un, Hz. İbrâhim'in yalan söylediğine dair delil gösterdiği Enbiyâ 63. ayetinden de böyle bir sonuç çıkarılamaz. Bu âyette anlatıldığına göre Hz. İbrâhim, en büyüğünü bırakarak kavminin bütün putlarını parçaladı. Kavmi durumu gördüklerinde, "Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrâhîm?" dediler. (O da): Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Haydi onlara sorun, eğer konuşuyorlarsa!" dedi. 36

Âyette anlatılan budur ve Hz. İbrâhim'in yalan söylediğinden bahsedilmemektedir. Âyetlerde, Hz. İbrâhim'in kendisine sorulan "Putları sen mi kırdın?" sorusuna "Ben kırmadım" diye cevap verdiği gibi bir husus yoktur. Aksine Hz. İbrâhim'in "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır, eğer konuşuyorlarsa haydi onlara sorun" 37 diyerek kâfirleri uyarmak istemiştir. Böylece onların inancının nasıl yanlış, boş, komik bir

konumda olduğunu ortaya koymuştur. Onları uyaran, inançlarının bâtil olduğunu ortaya koyan bu cümlesini söylerken de Hz. İbrâhim kesin konuşmamıştır. Yani "Putları muhakkak en büyük put kırmıştır" tarzında birşey söylememiştir. Çünkü bu da bir yalan olurdu. Ama O, "Belki" diyerek tahminî bir ifade kullanmıştır. Âyetteki (﴿ ۞ ﴾) lafzı buna işaret etmektedir. O, böylece müşrikleri uyarmıştır. Müşrikler bu uyarıdan etkilenmişler, 38 ama "Putları büyük putun kırdığını" da ciddiye almamışlar, bu işi Hz. İbrâhim'in yaptığını söyleyerek Onun ateşe atılmasını sağlamışlardır. Onun için bu âyetten Hz. İbrâhim'in yalan söylediği hususu çıkarılamaz. Ancak bu âyetle ilgili olarak da, Hz. İbrâhim'in yalan söylediği hususunun Ebû Hureyre'nin mezkûr rivâyetinden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. 39

Sonuç olarak Ebû Hureyre'den (ra) nakledilen bir rivâyete dayanarak, Kur'ân'da yer almadığı halde Hz. İbrâhim'in üç defa yalan söylediğini iddia etmek doğru değildir. Turan Dursun, bu konuda adâlet ve insâf ölçülerinden ayrılmış, ilmî tedkîki bir kenara bırakarak okuyucusunu yanıltmıştır. Ateşe atılıp yakılmayı göze alacak derecede davâsına sâdık, canını kurtarmak için bile yalana tenezzül etmemiş ulû'l-azm bir Peygamber'in yalan söylediğine hükmetmek ne kadar doğru olabilir?

Hz. İbrâhim'le ilgili olarak saptırılan konulardan birisi de, Onun Allâh'ın buyruğu ile, oğlu İsmâil ile hanımı Hacer'i Mekke'ye Kâbe'nin yanına yerleştirmesidir. Turan Dursun bu hususu şu çarpık ifadelerle dile getirmektedir:

"Bir adam düşünün: Karısının câriyesiyle yatıyor. Bir çocuğu bundan. Kıskaç karısının isteğine uyarak, hiçbir suçu olmayan câriyeyi çocuğuyla birlikte alıp götürüyor; Kur'ân'daki deyimiyse 'ekin-bitki bulunmayan bir yere' yavrusuyla yapayalnız bırakıyor. Bu adamın davranışı nasıl bulunur? Kuşkusuz: 'İnsanlık Dışı'. İlgili âyete, ilgili hadisle birlikte bakıldığında zaman görülür ki bu insan: İbrâhim Peygamber'dir. Karısı: Sâre. Câriyesi: Hacer. Çocuğu da İsmâil'dir. Tanrı'dan gelen buyruk üzerine bu yapılmış. Yani öyle anlatılıyor. O zaman da bu acımasızlığı, 'İnsanlık dışı' durumu yaptıran 'Tanrı'dır. İşte Kutsal Kitâbın 'Tanrı'sıyla, bir 'Ulu Peygamber'i

böyle sunuluyor". 40 Turan Dursun ilgili âyet ve hadisin tercümelerini verdikten sonra değerlendirmelerine şöyle devam ediyor: "Görüldüğü gibi bugünün uygar insanlığınca kesinlikle kınanacak türden bir insanlık dışı ve acımasızlık yanında bir sürü de ilkel, boş inanç sergileniyor." 41

Bu değerlendirmelerdeki çarpıklık gayet açıktır. Çünkü Kur'ân ve hadis tarafından anlatılan olayın baş tarafına inanılıyor son tarafına inanılmayarak onlar için, "Bir sürü ilkel, boş inanç" deniliyor. Eğer bunların sonu boş inançsa, başı da boş inançtır. O zaman bu değerlendirmeleri yapmaya gerek yoktur. Ama Turan Dursun için bu çelişki gayet normal gözükmektedir. Turan Dursun, Hz. İbrâhim'in, karısının câriyesiyle yatmasını kınıyor. Halbuki bu, o günkü örf ve âdetlere göre gayet normal bir hâdisedir. Yine Turan Dursun, "kıskanç karısının isteğine uyarak hiçbir suçu olmayan câriyeyi, çocuğuyla birlikte alıp götürüyor" diyerek, Hz. İbrâhim'i kılıbıklıkla, hanımı Sâre'yi de kıskançlıkla suçluyor. Güvenilir kaynaklarda Sâre'nin kıskançlığıyla ilgili bir rivâyet yoktur. Sadece el-Buhârî'nin Sahîh'indeki "Kadınların etek kullanma âdeti, ilk defa İsmâil'in (as) annesi tarafından konulmuştur. Sâre'ye karşı izini düzeltmek için (etek) edinmişti" 42 ifadesi dikkate alınarak yapılan bazı şerhlerde, Sâre'nin kıskançlığından bahsedilmektedir. 43 Görüldüğü gibi bu lafız veciz bir lafızdır. İlk bakışta anlaşılan mânâ, Hacer, Sâre için etek giymiştir. Sâre'den korktuğu için mi, yoksa sırf onu hoşnut etmek için mi giymiştir? Bu konuda ihtilâf edilmiştir. Ondan korktuğu için etek giydiğini söyleyenler şu açıklamayı yapmışlardır: Hacer'i İbrâhim'e (as) Sâre hibe etmişti. Sonra ondan İsmâil'e gebe kaldı. Onu doğurunca Sâre Hacer'i kiskandı ve onun üç uzvunu keseceğim diye yemin etti. Bu sebeble Hacer etek giydi. Ortasını bağladı, izini silmesi için eteğin boyunu uzun tuttu. (لتعنى اثرها) 'nın mânâsı budur. Nitekim bir şey bozulduktan sonra düzeltilince (عفى على ما كان منه) denilir. Yine denilmektedir ki: Hz. İbrâhim Hacer için Sâre'ye şefaatta bulundu ve ona: Hacer'in iki kulağını delip, sünnet etmek suretiyle yeminini boz, dedi Bunları ilk yapan odur. 44 Hacer'in, sırf Sâre'nin gönlünü almak için etek giydiğini söyleyenler ise rivâyeti şöyle açıklamışlardır: Yere sürünen etek (Mintak) hizmetçi kıyafetidir. (Hacer,

çocuğu olup Hz. İbrâhim'in yanında sevgili halde olunca şımarmadığını ifade etmek ve Sâre'nin hizmetçisi olduğunu hissettirip, onun hatırını almak için o eteği giymiştir. 45 Halbuki, Sâre'nin Hz. Hacer'i kıskanmasından bahseden rivâyetler Tevrât kaynaklıdır, yani İsrâiliyâtır. el-Buhârî'nin İbn Abbâs'tan yaptığı bu rivâyet İbn Abbâs tarafından Ehl-i Kitâb'a mensup kimselerden alınmış olmalıdır. Bu rivâyetin ilk kaynağı İbn Abbâs olup Hz. Peygamber'e isnâd edilmemektedir. Demek ki İbn Abbâs (ra) bunu Hz. Peygamber'den duymamıştır. Kendisi zaten Hz. Peygamber vefât ettiğinde küçük yaşlarda bir çocuktur. (Krş. İbnü'l-Esîr Üsdü'l-Gâbe, III, 291). Ayrıca kendisinin Ehl-i Kitâb'a ait haberleri çokça naklettiği bilinmektedir. Bu sebeble el-Buhârî'nin kaydettiği bu rivâyet 46 İbn Abbâs'ın Ehli Kitâb'tan aktardığı bir rivâyet olup, Hz. Peygamber'e ait bir hadis olmamalıdır. Buhârî'nin bu rivâyeti esas alınarak yapılan ve Sâre'nin kıskançlığından bahseden şerhlerde yer alan rivâyetlerin de İsrâiliyât olduğu açıktır. Nitekim Tevrât'ta, Sâre'nin Hacer'i kıskandığı, bu yüzden ona zulmettiği, Hacer'in de Sâre'den kaçtığı anlatılmaktadır. 47 Bu açıdan, Hz. Hacer'in Sâre'den kaçtığı ve izini kaybettirmek için etek giydiğine dair rivâyete güvenilemez. Eteğin ilk defa Hacer tarafından giyildiğine dair haberlere de itibar edilemez. Taberî'de de yer alan ve Sâre'nin kıskançlığı sebebiyle Hacer'i sünnet ettiğinden, kanını gizlemek için Hacer'in etek giydiğinden, kadınlarda etek giyme âdetinin ondan kaldığından bahseden rivâyetlerin de aslı yoktur. Râvîleri güvenilir olmayan bu rivâyetler ilmî bir değeri haiz değildirler. 48 Tevrât'ta Sâre'nin Hacer'i kıskandığından şöyle bahsedilmektedir: "ve Saray, Mısır'lı Hacer'in İbrâhim'e doğurmuş olduğu oğlunun güldüğünü gördü. ve İbrâhim'e dedi: Bu câriyeyi ve oğlunu dışarı at..." 49

Turan Dursun ise, bu konuda Tevrât'a saldıracağı yerde Kur'ân'a hücum ediyor: "Kıskanç karısının isteğine uyarak, hiçbir suçu olmayan cariyeyle çocuğuyla birlikte alıp götürüyor, Kur'ân'daki deyimle ekin bitki bulunmayan bir yere". 50 Şimdi Kur'ân'a bakarak, Hz. İbrâhim'in Hacer'i kıskanç karısının emriyle götürüp götürmediğini inceleyelim: "Ey Rabbimiz, zürriyetimden bir kısmını Kutsal Evinin yanında ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namaz kılmaları için bunu yaptım." 51

Görüldüğü gibi, Hz. İbrâhim onları, karısı Sâre'nin lafına baktığı için değil, dini için oraya yerleştirmiştir. Allâh'ın vahyi ile İslâm'ın kiblesi olan Kâbe'nin inşa edileceği yere onları getirmiştir. Nitekim el-Buhârî'nin rivayetinde de, Hz. İbrâhim'in bu işi kendi kendine değil, yine Allâh'ın bir işaretiyle yaptığı ifade edilmektedir: (Hacer İbrâhim'e) Bunu sana Allâh mı emretti? dedi. O da: Evet, dedi. Bunun üzerine Hacer: Öyleyse Allâh bizi zâyi etmez, dedi." 52

Kur'an'ın bildirdiğine göre, Hz. İbrâhim: "Hakikaten yumuşak huylu bağı yanık ve kendisini tamamen Allâh'a teslim etmiş bir kimse idi" (Hûd 75). Onun için Turan Dursun'un iddiasının aksine, Hz. İbrâhim çoluğuna çocuğuna" insanlık dışı muamele yapacak bir kimse" değildi. O, insanlığı doğru yola çağırmak, Allâh'ın buyruklarını tebliğ etmek üzere seçilmiş büyük bir Peygamberdi. Yahudiliğin Hristiyanlığın, İslam'ın kendisini saydığı hürmet ettiği büyük bir din tebliğcisiydi. Turan Dursun gibi sıradan bir insan değildi. Çocuklarını da Mekke'ye, Kâbe'nin yanına, bugün milyarlarca müslümanın kiblesi olan, Hac ibâdetinin yapıldığı kutsal yere Allâh'ın buyruğuyla götürmüştü. Yanlarına da yiyeceklerini içeceklerini bırakmış, onların rızıklarını düşünmüş, kullarının rızkını veren Rabbine de onlar için duâ etmişti. Bu açıdan Hz. İbrâhim'in çoluk çocuğunu az bir yiyecek ve su ile oraya bırakarak bir daha arkalarını aramadığını söylemek doğru değildir. Kur'ân'da bu iddiayı doğrular mahiyette herhangi bir bilgi yoktur. Bunlar, yine Tevrât kaynaklı olan ve bazı İslâm Tarihi kaynaklarına girmiş rivâyetlerden çıkarılarak, doğru imiş gibi aktarılmaktadır. 53

Nitekim Tevrât'ta bu konuda şunlar kaydedilmektedir: "Ve İbrâhim sabahleyin erken kalktı, ve ekmekle bir su tulumu aldı ve omuzu üzerine koyarak İlacar'a verdi, çocuğu da verip onu gönderdi, ve Hacer gidip Beer-Şeba çölünde dolaştı. Ve tulumdan su tükendi ve çocuğu bir çalı altına attı. Ve gidip karşıda bir ok atımı kadar uzakta oturdu. Çünkü çocuğun ölümünü görmeyeyim, dedi. Ve karşıda oturdu, sesini yükseltip ağladı... Ve Allâh, Hacer'ın gözlerini açtı ve bir su kuyusu gördü ve gidip tulumu su ile doldurdu ve çocuğa içirdi." 54

Kur'ân'da ise, daha önce de kaydedildiği gibi bu konuda: "Ey Rabbimiz! Ben çocuklarımdan kimini namaz kılmaları için, Senin Kutsal Evinin yanında, zirâata elverişsiz bir vâdiye yerleştirdim. Rabbimiz! İnsanların gönüllerini onlara meylettir, şükretmeleri için onları çeşitli ürünlerle rızıklandır." 55 buyurulmuştur. Görüldüğü gibi buradan Hz. İbrahim'in, çocuklarına bir torba azık, bir tulum su bırakarak çekip gittiğini çıkarmaya imkan yoktur. Konumuzla ilgili olarak âyette geçen lafız (اسكنت) dür. Yani "İskân ettim, yerleştirdim" anlamına gelmektedir. Bir yere "yerleşmek, ya da iskân edilmek" de herhalde bir tulum su ve bir azık torbasıyla olmaz. Bu, oraya yerleştirilenlerin mağdur olmalarını önleyecek, hayatlarını garanti edecek, onları kurda kuşa yem etmeyecek imkânları sağlamakla olur. Buradan da Hz. İbrâhim'in onlara yetecek su ve yiyecek maddesini bıraktığı, zaman zaman gelip onları ziyaret ederek ihtiyaçlarını giderdiği anlaşılır. Nitekim kaynaklar, Hz. İbrâhim'in zaman zaman buraya geldiğinden bahsetmektedirler. Ayrıca, Hz. İbrâhim'in Kur'ân'da yer alan duâsından, Hz. İbrâhim'in çocuklarını rastgele bir yere değil, Allâh'ın Kutsal Evinin yanında bir vadiye yerleştirdiği, ekonomik açıdan bu vâdiyi etüd ederek zirâata elverişli olmadığını anladığı ve Cenab-ı Hakk'a burada iskân ettiği ailesi için ticaret yoluyla rızık dilediği anlaşılmaktadır. Nitekim öyle de olmuştur ve Mekke geçimini ticaretten temin etmiş, kendisi yetiştiremediği halde her türlü tarımsal ürüne kavuşmuştur. Onun için Turan Dursun'un Hz. İbrâhim ve İslâm hakkındaki iddiaları, ilmî tefekkür, araştırma ve değerlendirmeden mahrum temelsiz şeyler olup, okuyucunun zihnini bulandırmaktan başka bir gayeye de hizmet etmemektedir. Halbuki mesele Turan Dursun'un iddia ettiği gibi değildir. Hz. İbrâhim, kıskanç karısının isteğine uyarak, ta Filistin'den Mekke'ye kadar gelip câriyesiyle, çocuğunu oraya atmamıştır. Hz. İbrâhim'in bu davranışından maksat, kıskanç karısının arzusunun yerine getirilmesi olsaydı ta Filistin'den, Mekke'ye gelmeye, zahmet çekmeye gerek yoktu. Hacer daha yakın bir yere atılır, ya da evden kovulur, ya da zaten câriye olduğu için satılır, iş bitirilirdi. Ancak durum bu değildir. Hz. İbrâhim din getirmiş, kendisine "Suhuf" verilmiş bir büyük Peygamberdir. Getirdiği dine kendisi de uymak zorundadır. "Hanîflik" olarak adlandırılan

bu dinde, câriyelerin de bir hukûku vardır ve onlara bu hukûkun dışına çıkılarak muamele edilemezdi ve bu olumsuz muameleyi bir Peygamber hiç yapamazdı. Bizce, artık çocuğu olduktan sonra bir câriye kovulamazdı da, satılamazdı da, atılamazdı da. Ortada, Allâh'ın yüce buyruğu ile mü'minlerin kiblesi olan Kâ'be'nin inşası söz konusudur. Söz gelimi Turan Dursun, o çağda yaşasaydı, kıskanç bir hanımı olsaydı, o hanımının arzusu için başka bir hanımdan olan çocuklarını atar mıydı? Böyle bir kıskançlık duygusunun tatmini için Filistin'den Mekke'ye kadar deve üzerinde seyahat etme zahmetine katlanır mıydı? Şayet T. Dursun buna katlanmaz idiyse, Hz. İbrâhim de böyle bir lüzumsuz zahmete katlanmazdı. O halde olay sadece basit bir kıskançlık meselesine indirgenemez. Sonuç olarak Kur'ân'ın bu konudaki âyetlerini, asılsız, isrâiliyât türünden rivâyetlerin tesirinden uzak bir şekilde anlamaya çalışmak ve bunun dışında, probleme sebep olan isrâiliyât menşeli haberleri reddederek, bu mutlu hâdiseyi yerli yerine yerleştirmek en isabetli yoldur kanaatindeyiz.

DİPNOTLAR:

- 1- Buhârî, Enbiyâ 8, Nikâh 12; Müslim, Fedâil 154; Ebû Dâvud, Talâk 16; Tirmizî, Tefsîru Sûre, 22/ 3166; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/ 403-404.
- 2- Buhârî, Buyû 100; Hibe, 28, 36.
- 3- Turan Dursun, Tabu Can Çekişiyor Din Bu, 6. Baskı, İstanbul 1991, II/235.
- 4- T.Dursun, a.g.e., II/235-236.
- 5- Krş. Buhârî, Enbiyâ 8, Buyû 100; Müslim, Fedâil 154; Tivrât Tekvîn 12/ 10-20, 20/8-18.
- 6- Buhârî, Buyû 100.
- 7- Buhârî, Buyû 100, Hibe 36.
- 8- Tirmizî, T. Sûre, 22/3166.
- 9- Ahmed b.Hanbel, a.g.e, II/403-404.

- 10- Buhârî, Nikâh 12; Enbiyâ 8.
- 11- Müslim, Fedâil 154.
- 12- Ebû Dâvud, Talâk 16.
- 13- Zehebî, Mîzânü'l-İ'tidâl (Tahkik: Ali Muh. Becâvî) Mısır 1382/1963, I/580-581; Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, Beyrut 1402, X/320-324.
- 14- Buhârî, Buyû 100, Hîbe 36.
- 15- Tirmizî, T.Sûre 22/3166; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., II/403-404.
- 16- Zehebî, Mîzânü'l-İ'tidâl, II/419, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ V/447,449.
- 17- Zehebî, Mîzân, I, / 580-581; Siyeru A'lâm, X/320-324.
- 18- Ahmed b. Hanbel, a.g.e., II/403; Zehebî, Mîzân, IV/332; Siyeru A'lâm, VII/420.
- 19- Abdurrahmân b. Ebî Hâtim er-Râzî, el-Cerh ve't-Ta'dil, Haydarâbâd- Dekkân 1372, VI/182; Zehebî, Mîzân, III/125.
- 20- Tirmizî, T. Sûre 22/ 3166.
- 21- er-Râzî, a.g.e., VII/192-194; Zehebî, Mîzân, III/469-471.
- 22- Zehebî, Mîzân, II/ 163; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, Beyrut, IV/99.
- 23- Müslim, Fedâil 154.
- 24- Zehebî, Mîzân, I/ 392-393; Siyeru A'lâm, VII/ 101.
- 25- Zehebî, Mîzân, II/ 575; Tezkiretü'l-Huffâz, Haydarâbâd-Dekkân 1375, I/197; İbn Hacer, a.g.e., VI/211.
- 26- Buhârî, Nikâh 12, Enbiyâ 8.
- 27- er-Râzî, a.g.e., III/138; Zehebî, Siyeru A'lâm, VII/ 460.
- 28- Zehebî, Siyeru A'lâm, X/334; İbn Hacer, a.g.e., IV/180.
- 29- er-Râzî, age. IX/56; Zehebî, Mîzân, IV/297; Siyeru A'lâm, VI/358, 360.
- 30- er-Râzî, age., VI/71; Zehebî, Mîzân, II/680-681; Siyeru A'lâm, IX/238-240.
- 31- Zehebî, Mîzân, IV/ 24; Siyeru A'lâm, XII/124; İbn Hacer, age. IX/426.
- 32- T.Dursun, age., II/233-234.

- 33- 91. Saffât, 88-90.
- 34- Krş. Buhârî, Enbiyâ 8; Müslim, Fedâil 154.
- 35- Krş. el-Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Mısır 1384/1964, I/164; M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, 4. baskı, İstanbul 1980, I/52.
- 36- 21. Enbiyâ, 62-63.
- 37- 21. Enbiyâ, 63.
- 38- 21. Enbiyâ, 64.
- 39- Buhârî, Enbiyâ 8; Müslim, Fedâil 154.
- 40- T.Dursun, age., II/230
- 41- T.Dursun, age., II/232.
- 42- Buhârî, Enbiyâ 9.
- 43- Aynî, Umdetü'l-Kârî, Beyrut, Tarihsiz, XV/255; Miras, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, IX/120.
- 44- Aynî, age., XV/255; Taberî, Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, 2. baskı, Beyrut 1387/1967, I/253-254
- 45- Aynî, age., XV/255.
- 46- 21. Enbiyâ 9.
- 47- Tevrât, Tekvin, 16/6-9.
- 48- Taberî, age., I/253-254; Ali Osman Ateş, Sünnet'in Kabul veya Reddettiği Cahiliye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Adetleri, İzmir 1989, Basılmamış Doktora Tezi, s. 229-230.
- 49- Tevrât, Tekvîn, 21/9-12.
- 50- T.Dursun, age, II/230.
- 51- 40. İbrâhîm, 37.
- 52- Buhârî, Enbiyâ, 9
- 53- Ezrakî, Ahbâru Mekke, (Mekke 1399), II/40.
- 54- Tevrât, Tekvîn, 21/14-19.
- 55- 40. İbrâhîm, 37.

الملخص

الاسلام يوصف الانبياء باوصاف معينة . منها الصدق . فبهذا الوصف لا يكذب الانبياء ابدأ
لا في امور الدنيا و لا في امور الآخرة لا قبل نبوتهم ولا بعدها . لكن في بعض الروايات
الاسلامية المصدرة من التوراة يرى أن ابراهيم عليه السلام كذب ثلاث مرات . فانتفع بهذه
الروايات طوران دورصون وامثاله من الذين يخالفون الاسلام واخترعوا أفكارا فاسدة
المفسدة . عندما راجعنا الى المصادر نرى عموماً أن هذه الروايات فسرت و أولت على
اصول الاسلام و وصف الانبياء بالصدق و صارت مقبولة . و لكن هذه التأويل والتفاسير
غير صحيح عندنا . لانها مقتبس من التوراة ولم يرو الا من ابي هريرة .
اسناد هذه الروايات الى الرسول خطأ . لانه من المتوقع ان ابا هريرة سمعها من بعض علماء
اهل الكتاب ونقلها لمن حوله من التابعين بدون ان يذكر أنه سمعها منهم . ثم الذين جاؤوا
بعده زعموا أن هذه الرواية حديث نبوي (ص) فصار قول ابي هريرة حديث الرسول (ص)
يرى هذا الاحتمال اقرب الى الحقيقة عندما تتبعنا في الحديث . فمن البديهي أنه لا يمكن
القبول بأن سيدنا ابراهيم كذب ثلاث مرات اعتماداً الى هذه الروايات